

Генріх Ібсен «Ляльковий дім» (1879)

Зміст

Анкета п'єси	1
Прототип ібсенівської Нори	2
Переказ п'єси	3
Реакція на п'єсу у тогочасному суспільстві	5
Джерела	5

Анкета п'єси

1. **Жанр** - соціально-психологічна драма.

2. **Дія п'єси** розгортається протягом 3-х днів.

3. **Місце дії.** Дія відбувається в домі адвоката, який отримав посаду директора Акціонерного банку, Торвальда Хельмера. У нього чудова дружина Нора, яка любить його й дітей, робить дім теплим, затишним і радісним.

4. **Головні герої.** Торвальд Хельмер - адвокат, який отримав посаду директора Акціонерного банку; його дружина Нора; її подруга Христина Лінне; Нільс Крогстад - колишній лихвар, підробив грошовий документ в банку Хельмера і його можуть звільнити, шантажує Нору і навіть прагне підвищення; доктор Ранк – закоханий у Нору.

5. **Особливості композиції.** (3 дії) П'єса має аналітичну композицію, що означає послідовне розкриття внутрішнього неблагополуччя і трагізму, які таяться під зовні пристойною оболонкою. Так поступово досягається внутрішня суть сімейного життя Хельмерів, на перший погляд, щасливого, але заснованого на неправді й егоїзмі. Дія починається із зображення ілюзії щастя і закінчується його поразкою.

6. **Сюжет та елементи сюжету.** У п'єсі йдеться про те, що адвокат Хельмер, щойно доставив вигідну посаду директора Акційного банку, раптом отримав фатальну звістку – шантажист у листі загрожує викрити підробку документа, яку колись здійснила Нора, дружина Хельмера. Вона підробила підпис на векселі, щоб отримати гроші на лікування самого ж Хельмера. Але саме тепер, коли Хельмер отримав посаду, скандал щодо фінансових махінацій члена його сім'ї є для нього украй небезпечним. Тож «ідеальному» подружньому життю, яке драматург так майстерно зобразив на початку твору, миттєво покладено край.

У п'єсі є два сюжети: внутрішній і зовнішній

Сюжет зовнішній (історія з векселем)	Елементи сюжету	Сюжет внутрішній (психологічний стан Нори)
Переддень Різдва. Хельмер призначений директором Акціонерного банку. Нора весела, безтурботна й щаслива.	<i>Експозиція</i>	8 років тому Нора підробила вексель, щоб оплатити лікування чоловіка. Ця її таємниця — радість і гордість — є виявом відданого кохання.
Христини Лінне та Крогстада у Хельмерів. Христина за допомогою Нори одержує роботу в банку, а Крогстад з вини Торвальда її втрачає. Крогстад вимагає, щоб Нора вплинула на чоловіка	<i>Зав'язка</i>	Пізнання Норою справжнього обличчя свого чоловіка
Крогстад шантажує Нору. Танець Нори.	<i>Розвиток подій</i>	Після прочитання листа Торвальда хвилювала лише його репутація: що скажуть люди.

Хельмер одержує листа Крогстада. Страх Хельмера за своє суспільне становище.	Кульмінація	Ідейна дискусія між подружжям. Нора заявляє про своє право самостійно мислити, а не приймати усе на віру, робити вибір, а не жити за чиймись правилами, вільно висловлювати свої погляди, а не залежати від чужих думок.
Крогстад повертає боргове зобов'язання Нори. Хельмер «пробачає» дружину. Нора покидає чоловіка і дітей	Розв'язка Відкритий фінал	Нора йде від чоловіка і дітей

7. Тема: духовне пробудження людини, її прагнення до вільного прояву себе як особистості.

8. Проблематика: проблема моральної відповідальності людини за свій вибір і за інших людей; «втрати ілюзій» під впливом обставин; істинних і фальшивих ідеалів і цінностей; проблема жіночої емансипації.

9. Конфлікт:

соціальний - зіткнення природних людських прагнень з нелюдськими, застиглими догмами суспільства;
сюжетний - таємниця і «кримінальний» учинок Нори як несвідомий виклик буржуазному життєустрою, його законам;

психологічний - «пробудження» і духовна боротьба Нори, її бажання по-справжньому розібратися в житті, усвідомити себе як особистість.

10. Символіка драми.

«Ляльковий дім» - це дім фальшивих цінностей, за якими крилися егоїзм, духовна порожнеча, роз'єднаність людських душ. У цьому домі не жили, а лише грали у кохання, шлюб, сімейну злагоду і навіть людську гідність і честь.

Ялінка (була живою і красивою, і коли її зрізали поступово зав'яла) - подружнє життя Нори (ідеальні стосунки в родині були лише видимістю, насправді кожен із них, як Нора, так і її чоловік по-різному сприймали шлюб, і тому це призвело до трагічної розв'язки)

Мигдалеве печиво (спочатку їла ховаючись від чоловіка, потім - відкрито) - внутрішнє «я» Нори (героїня була для чоловіка лише «лялькою», але потім вона вирішила показати себе зовсім з іншого боку, на що не сподівався чоловік)

Образ Крогстада - неприємності (Нора грала з дітьми — і раптом зловіщою тінню з'явився Крогстад, який і розпалив вогнище у родині)

Образ тарантели - передчуття невідворотності катастрофи (Нора танцювала, переживаючи глибокі душевні страждання, вона зрозуміла, що наближалася страшна гроза; танок за контрастом підкреслив напругу душевних сил Нори, адже вона танцювала у той момент, коли вирішувала її доля)

Маскарадні костюми - ролі і маски героїв (зокрема Нори) у реальному житті (настане час, коли маски необхідно буде зняти, тоді настануть справжні неприємності, вирішити які швидко буде просто неможливо)

11. Втілення рис “нової драми” в “Ляльковому домі”:

а) внутрішня дія;

б) “дотекстова” зав'язка конфлікту;

в) неоднозначне, дискусійне ставлення до героїв і проблем твору;

г) відкритий фінал.

Прототип ібсенівської Нори

Прототипом ібсенівської Нори стала норвезько-датська письменниця Лаура Килер (1849 – 1932). Під впливом ібсенівської п'єси “Бранд” дев'ятнадцятирічна дівчина написала книжку “Дочки Бранда”, яка вийшла в світ у 1869 році під псевдонімом. З нею ознайомився Ібсен, порадивши Лаурі зайнятися літературою, між ними зав'язалася дружба.

Лаура вийшла заміж з любові, але її чоловік, людина з розлагодженою нервовою системою, болісно сприймав нестаток грошей. Тому дружина намагалася захистити його від матеріальних проблем, і коли він захворів, звернулася за допомогою до свого багатого батька, однак той відмовив дочці. Тоді вона, таємно від усіх, зайняла гроші в одному з норвезьких банків, а поручився за неї впливовий друг. Коли знову стали потрібні гроші, Лаура зробила нову позику, але не змогла її повернути у визначений термін. У відчаї, втрачаючи розум, жінка хотіла видати фальшивий вексель, та вчасно зупинилася. Згодом про все довідався чоловік, який спочатку співчував Лаурі, а потім під впливом родини, друзів, загальної думки жителів міста різко змінив своє ставлення до дружини і став вимагати розлучення. Дітей у неї відібрали, а її оголосили психічно хворою (пізніше, на прохання чоловіка, Лаура повернулася і в сім'ю, і до літературної діяльності).

Про історію цієї жінки довідалася Сюзанна, дружина Ібсена, і, мабуть, пізніше розповіла про неї чоловікові. Нора і Лаура Килер мають багато спільного, але є й істотна різниця: Нора сама йде з дому, сама протиставляє себе суспільству - це її свідоме рішення.

Переказ п'єси

В основі п'єси «Ляльковий дім» — історія молодої вродливої жінки Нори, яка має заможного чоловіка, прекрасних дітей і налаштований побут. Дія починається напередодні Різдва, саме тоді, коли закінчився важкий період у житті родини: чоловіка Нори Торнвальда Хельмера призначено на посаду директора Акціонерного банку. Яскраво горить новорічна ялинка, тривають веселі приготування до свята. Проте наприкінці твору (двома діями пізніше) від цього уявного раю нічого не залишається, і розгнівана Нора йде з дому, кажучи, що навколо неї немає нічого, крім брехні.

Передісторія п'єси: головна героїня Нора, щоб позичити гроші, які необхідні для лікування чоловіка Торвальда Хельмера, підбрехала підпис свого батька. Протягом 8 років вона зберігає цю таємницю, поступово виплачуючи борг лихварю Нільсу Кrogстаду.

Дія перша. Спочатку ми бачимо цілковиту ілюзію щастя. Але то омана. Непорушна будівля сімейного щастя починає хитатися, а на блакитному небі, під яким існує героїня, з'являються ледь помітні хмаринки — провісники бурі. Уважний глядач починає здогадуватися, що Хельмер кохає Нору не як людину, а як власність, як прекрасну «ляльчку». Крім того, привертають увагу деякі особливості поведінки самої Нори: наприклад, вона вперто відмовляється від подарунка, а бажає взяти його вартість грішми. Що за цим криється? Наближення до таємниці привідкриває зустріч Нори з подругою фру Лінне. У відвертій розмові Нора скаржиться, що їй набридла у сім'ї роль ляльки, легковажної пташки, не здатної на щось серйозне. Щоб довести протилежне, вона відкриває таємницю свого вчинку: коли Хельмер захворів, вона, щоб він міг лікуватися в Італії, взяла гроші у лихваря Кrogстада, підбрехавши вексель. Тепер вона частинами сплачує борг.

Таємниця Нори прояснюється остаточно, коли приходить Кrogстад. Кrogстад просить Нору вплинути на чоловіка, щоб той не звільняв його з посади в банку. Злочин, який скоїв Кrogстад, такий самий, як і злочин Нори — він підбрехав грошовий документ, у разі незгоди він погрожує відкрити правду Хельмеру. Дії Нільса Кrogстада, аморальні по суті, обумовлені тим, що на його утриманні були діти, які рано залишилися без матері й за яких він ніс відповідальність. Окрім того, посаду в банку Кrogстад розглядає як можливість чесного (а не такого, як раніше) життя. Тобто ситуація шантажу зображена автором доволі неоднозначно. Але Нора не може допомогти Кrogстадові через відмову Хельмера, який не здогадується про приховану сутність прохання дружини.

Дія друга відбувається після свята. У душі Нори зростає почуття безнадії. Вона ще раз переконує Хельмера залишити Кrogстада, але даремно. Самозакоханий, гордий власною чесністю і непідкупністю, Хельмер не піддається умовлянням Нори. Шляхетність Нори не дозволяє їй просити грошей у доктора Ранка, оскільки він освідчується їй в коханні. Щоб врятувати сім'ю, чоловіка від ганьби (адже якщо підробка відкриться, чесному імені Хельмера буде заповдіяна непоправна втрата), Нора починає думати

про самогубство. Ідеалізуючи чоловіка, вона сподівається на диво (цей мотив ще раз зазвучить у 3-й дії в дискусії між подружжями) і рахує, скільки годин їй залишилося жити. А Кrogстад вдається до рішучих дій: тепер він уже вимагає підвищення і пише листа Хельмеру з викладом злочину Нори.

Фінал другої дії — найвища точка відчаю Нори. Майже в істеричному стані вона репетирує тарантеллу (танок для гостей), заручившись обіцянкою Хельмера, що він не діставатиме пошту впродовж двох днів. Вона вже змирилася з тим, що щастя не вберегти, і, неначе в трансі, мріє про якесь диво та лічить, скільки годин життя їй залишилося.

Розпач Нори автор передає в сцені тарантели, яку вона танцює на грані істерики. Її психологічний стан, на відміну від зайнятого собою Хельмера, помічає доктор Ранк.

У третій дії фру Лінне і Кrogстад, які багато років перед тим кохали одне одного, вирішили з'єднати свої долі. Щасливий Кrogстад повертає боргову розписку. У Нори є можливість уникнути неприємностей. Але вона хоче розставити всі крапки над «і» й перевірити Хельмера. Нора вдається до цього свідомо й сама спонукає чоловіка прочитати листа. Принциповість і непідкупність «ідеального директора» одразу зникають. Він уже готовий задовольнити вимоги Кrogстада, але на Нору чекає найсуворіше покарання: зовні все залишається, як і було, але дітей вона не має права виховувати — такий його присуд.

«Ідеальному» подружньому життю, яке зображене на початку п'єси, приходиться кінець: Хельмер одержує листа Кrogстада. «Маскарадні костюми» зняті (деталь з підтекстом), і вперше за 8 років чоловік і дружина по-новому побачили й оцінили одне одного. Виявляється, клятва Хельмера віддати життя заради Нори - порожні слова. Відразу ж зникає принциповість і непідкупність «зразкового чиновника», як тільки він дізнається, що його кар'єрі і репутації загрожує небезпека. «Шляхетний» Хельмер перетворюється в слабого лицеміра, що цілком залежить від суспільної думки.

Дізнавшись, що Кrogстад повернув боргову розписку, Хельмер на радостях робить широкий жест: «Я простив тебе, Норо». Але їй уже не треба ні його прощення, ні слів кохання. Вона сама переходить у наступ і промовляє свою знамениту фразу: «Сідай, Торнвальде. Розмова буде тривалою. Мені багато чого треба тобі сказати».

Наступний діалог Нори з Хельмером підводить до розуміння конфлікту і розв'язки інтриги. Виникає ідейна дискусія, під час якої Нора наголошує на своїх правах. Нарешті з'ясовується те, якого дива Нора чекала протягом останніх днів. Вона сподівалася, що чоловік не погодиться на умови Кrogстада, а провину за підроблений вексель візьме на себе. Але цього не сталося. Хельмер навіть не згадав, навіщо вона позичала гроші. Біль і розчарування в чоловікові збудили в Норі непереможне бажання бути власне собою.

Героїня заявляє про своє право самостійно мислити, а не приймати усе на віру, робити вибір, а не жити за чиймись правилами, вільно висловлювати свої погляди, а не залежати від чужих думок. Вона відкрито говорить про небажання підкорятися загальноприйнятим законам та істинам, у справедливості яких сумнівається.

Вона виносить смертний вирок своєму коханню, вона відкидає все загальноприйняте в її середовищі й бажає з'ясувати всі проблеми сама: чи має право людина виховувати дітей, коли вона не виховала себе, не виконала перший священний обов'язок людини — перед самою собою? Чи може бути релігія моральною підтримкою в житті? Чи закони справедливі? Як можна виховати себе? Вона говорить: «Я не знаю, але шукатиму, а не повторюватиму бездумно чужі думки».

Нора вважає, що перш ніж бути дружиною й матір'ю, вона має стати людиною. Нора йде від чоловіка, кидаючи трьох дітей.

Герої «Лялькового дому» — пересічні представники норвезького середнього класу. Але вони є носіями певних моральних принципів, і їхні суперечки перетворюються на складний ідейний конфлікт, який має загальнолюдський характер. Завдяки цьому п'єса і сьогодні користується успіхом.

Реакція на п'єсу у тогочасному суспільстві

З моменту публікації (1879) п'єса спричинила гостру полеміку стосовно своєї ідейної спрямованості.

- ✓ Коли в Стокгольмі поставили «Ляльковий дім», суспільство було таке збурене, що на тогочасних запрошеннях на вечори, бажаючи уникнути інцидентів і не зіпсувати спілкування, обов'язково додавали: «Про «Ляльковий дім» просимо не говорити».
- ✓ У Німеччині «Ляльковий дім» заборонили, автор був змушений змінити і назву («Нора»), і фінал (на вимогу німецької акторки Гедвіг Німан-Раабе, Нора залишалася вдома);
- ✓ У Сідней виставу «Лялькового дому» зустріли зливою глузувань, лайливими вигуками і нявчанням публіки.
- ✓ А Берлін, Лондон і Петербург аплодували геніальній Елеонорі Дузе у ролі Нори.
- ✓ Публіка чекала від автора продовження історії Нори, але він мовчав. Тоді за перо взяли інші. Вальтер Безант написав оповідання, в якому донька Нори стала нареченою сина Кругстада, Хельмер спився, а Кругстад перетворився на взірць добродетельності.
- ✓ Американська письменниця Една Ченней запропонувала п'єсі «Повернення Нори» свою розв'язку: Нора стає сестрою милосердя; під час холери вона доглядає Хельмера і вдруге рятує йому життя; після одужання той упізнає Нору і благає повернутися додому, Нора погоджується; діти радісно вітають повернення матері, а різдвяне сонце освічує «диво».

Джерела

- Волощук Є.В.**, Звиняцьковський В., Філенко О. Зарубіжна література: підруч. для 9-го кл. загальноосвіт. навч. закл. — Київ : Генеза, 2017.
- Ісаєва О. О.**, Клименко Ж. В., Мельник А. О., Бицько О. К. Зарубіжна література: підруч. для 9 кл. загальноосвіт. навч. закл. — Київ : УОВЦ «Оріон», 2017.
- Кадоб'янська Н.М.** Зарубіжна література: підручник для 9 класу загальноосвітніх навч. закладів. — Х: Тов-во «СИЦІЯ», 2017
- Ковбасенко Ю. І.** Світова література : підручн. для 11 кл. загальноосвіт. навч. закл. (академічний рівень, профільний рівень). — К. : Грамота, 2012.
- Ковбасенко Ю. І.** Зарубіжна література: підручник для 9 класу загальноосвітніх навч. закладів. — Київ: Літера ЛТД, 2017
- Куцінко О. Г.** Усі уроки зарубіжної літератури. 9 клас. — Х. : Вид. група «Основа», 2009.
- Мілянська Н.Р.** Зарубіжна література: підручник для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів. — Тернопіль : Астон, 2017.
- Мухін В.О.** Вивчення зарубіжної літератури. 10 клас. — Харків: Веста: Видавництво «Ранок», 2002
- Ніколенко О. М.**, Зуенко М.О., Стороха Б.В., Туряниця В.Г., Орлова О.В. Зарубіжна література: підручник для 9 класу загальноосвітніх навч. закладів. — К.: Грамота, 2017
- Парашич В. В.**, Фефілова Г. Є. Зарубіжна література. 9 клас: підручник для 9 класу загальноосвіт. навч. закл. — Х. : Вид. група «Основа», 2017.
- Парашич В. В.** Усі уроки зарубіжної літератури. 9 клас. I семестр. — Х. : Вид. група «Основа», 2017.
- Парашич В. В. Усі уроки світової літератури. 11 клас (академічний рівень). — Х. : Вид. група «Основа», 2011.
- Полулях Н. С.** Зарубіжна література. 9 клас : розробки уроків. — Харків : Вид-во «Ранок», 2017.
- Тимощук Л.С.** Г.Ібсен - засновник європейської "нової драматургії", творець "драми ідей" <https://vseosvita.ua/library/gibsen-zasnovnik-evropejskoi-novoi-dramaturgii-tvorec-drami-idej-57996.html>